



RESPUBLİKANIN KİTABXANA-İNFÖRMASIYA RESURLARININ KOMPLEKTLƏŞDİRİLMƏSİNİN NƏZƏRİ ƏSASLARI

UOT 025.4

**QASIMLI HACI HACIBALA OĞLU**

*Bakı Dövlət Universiteti
Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi
Kitabxana Resursları və İnformasiya-
Axtarış Sistemləri kafedrasının I kurs
magistrantı*

Açar sözlər: kitabxana, kitabxana-informasiya resursları, komplektləşdirmə

Ключевые слова: библиотека, библиотечные информационные ресурсы, комплектование

Key words: library, library information resources, complementation

Məqalədə Kitabxana-informasiya resurslarının formalaşması və komplektləşdirilməsi məsələləri nəzəri şəkildə qeyd olunaraq, onların əsas mahiyyəti göstərilmişdir. Komplektləşdirmənin əsas metodikası, mərhələləri, xüsusiyyətləri kompleks şəkildə təhlil edilərək M.F.Axundov adına Milli kitabxananın fondunun nümunəsi əsasında ümumi sənəd kütləsinin meyarı müxtəlif illər üzrə şərh edilmişdir.

Kitabxana-informasiya resurslarının formalaşması və komplektləşdirilməsi problemi bütün fondşünasların, kitabxanaçıların diqqətini cəlb etmiş, bir sıra dəyərli fikirlər, elmi tövsiyələr, mühüm praktiki və nəzəri mülahizələr irəli sürmüşlər. Kitabxana-informasiya resurslarının (fondunun) formalaşması anlayışı 1960-cı illərin axırlarında

görməli kitabxanaşünas Y.V.Qriqoryev tərəfindən irəli sürülmüşdür. Hələ Y.V.Qriqoryevə qədər L.B.Xavkina qeyd edirdi ki, kitabxananın komplektləşdirilməsi mütaliə rəhbərliyinin əsasını təşkil edir [2, 14]. Kitabxana-informasiya resurslarının vəzifələrinə və oxucuların maraqlarına cavab verən, yəni ən yaxşı ədəbiyyatla təmin edilən və dəyərlərini itirmiş sənədlərdən azad olan nəşrlərlə fondun yaradılması və davamlı şəkildə yenilənməsi prosesi komplektləşdirmənin əsas mahiyyətini təşkil edir. Respublikada Kitabxana-informasiya resurslarının komplektləşdirməsinin əsas metodikasını isə sənəd resurslarının kompleks şəkildə kitabxana daxilində müəyyən mərhələlərdən keçməsi təşkil edir. Qeyd edək ki, bu mərhələlərə: xarici sənəd axınının təhlili; müxtəlif məz-



muna malik sənədlərin sistemli şəkildə seçilməsi; kitabxanaya lazım olan ən mühüm seçilmiş sənədləri sifariş etmək; sənədlərin alınması prosesini həyata keçirmək və onların fonda daxil edilməsi və s. məsələlər aid edilir. Bütün bu mərhələlər kompleks şəkildə kitabxanadaxili iş proseslərinə aid edilərək həyata keçirilir. Ümumiyyətlə, komplektləşdirilmiş biblioqrafik-informasiya resurslarının əldə edilməsində əsas məqsəd kitabxananın sənəd-informasiya resurslarının keyfiyyətini artırmaqdır. Kitabxana-informasiya resursları komplektləşdirilərkən, müəyyən funksiyaların yerinə yetirilməsi prosesi həyata keçirilir ki, bu sistemə xas olan funksiyalara: axtarış; informasiya; yekunlaşdırma; modelləşdirmə; idarəetmə funksiyaları aid edilir. Bu funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün biblioqrafik nəşrlərin əldə edilməsi aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik olaraq, komplektləşdirmə zamanı dərsləklərdə istifadə olunan biblioqrafik materiallarda bu xüsusiyyətlər müəyyənləşdirilmişdir:

- əldə edilən dərsləkdə göstərilən məlumatların tamlığı və dəqiqliyi;
- biblioqrafik nəşrlərin istifadəçi arealına görə səmərəliliyi;
- dərsləkdə olan biblioqrafik məlumatların mübadiləsi;
- dərsliyə daxil edilmiş biblioqrafik qeydlərin informasiya məzmunu;
- biblioqrafik göstəricidə təqdim olunan məlumatların etibarlılığı və s. məsələlər nəzərə alınmalıdır.

Müasir dövrdə Respublikanın əksər kitabxana müəssisələri daxil olmaqla, bütün informasiya mərkəzlərində demək olar ki, informasiyanın interaktiv mübadiləsi prosesi qabaqcıl texnologiyalara əsaslanaraq həyata keçirilir. Bu proses üçün də məlumatların toplanıb saxlanması, axtarış sistemləri və informasiyaların ötürülmə qaydalarının qabaqcıl olması ilə yanaşı, kitabxana – informasiya və internet istifadəçisinin “görüb oxuya bildiyi” də vahid formatda olmalıdır [4, 12]. Kitabxana-informasiya resurslarının idarə edilməsində komplektləşdiricilərin

kitab işləmə keyfiyyəti, indeksləşdirmənin məharəti, uçotun aparılması optimallığı nəzərdə tutulur. Kitabxanaçı–komplektləşdiricinin fəaliyyət səmərəliliyi, sənədlərin işlənməsi tezliyi və şifrələnməsi keyfiyyəti, onların fondun struktur bölmələrinə məqsədyönlü çatdırılması ilə müəyyənləşir. Kitabxanalarda komplektləşdirmə şöbəsinin işçiləri kollektiv işləmək prinsipinə alışımlı, bütün qarşılıqlı iş proseslərinin ahəngdar yerinə yetirilməsinə nail olmalıdır [1, 104].

Avtomatlaşdırılmış kitabxanaların komplektləşdirilməsi istiqamətində: kitabxanaya daxil olan sənədlər (kitab, dövrü mətbuat, qəzet, dissertasiya, avtoreferat, CD-ROM və b.) xüsusi program əsasında kompüterə daxil edilmiş sənədlərin akt-uçotu həyata keçirilir. Bu kitabxanalar optik və digər tip disklərdə yazılan kitablar, jurnallar və profilə uyğun olan məlumat bazaları ilə komplektləşdirilə bilər.

Respublikada fəaliyyət göstərən M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın resurs potensialının komplektləşdirilməsi onun fondunun formalaşdırılmasının tərkib hissəsi olmaqla bütün kitabxana prosesinin əsasını təşkil edir. Nəzəri olaraq qeyd edə bilərik ki, Milli Kitabxananın sənəd informasiya-resurslarının komplektləşdirilməsi prosesini 3 növə ayırmaq olar. Beləliklə, yeni sənədlərin alınması cari komplektləşmə; əvvəlki illərdə çap olunmuş sənədlərin əldə edilməsi, retrospektiv komplektləşdirmə; sənəd-informasiya fondunun tənzimlənməsi rekompaktekləşdirmə. Qeyd edək ki, göstərilən komplektləşdirmə sahələrinin hər birinin özünəməxsus səciyyəvi cəhətləri vardır. Sənədlərin alınmasında, yerləşdirilməsində, ümumiyyətlə, sənəd-informasiya resurslarının formalaşdırılmasında komplektləşdirilmə prosesi mühüm əhəmiyyət kəsb edərək, kitabxanaya daxil olan sənəd kütləsinin ümumi meyarını özündə ehtiva edir. Bütün bu deyilənlərə nümunə olaraq M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın son 5 illik (2010-2015-ci illər) fondunda olan ümumi sənəd kütləsinin faiz göstəricisini qeyd edə



M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın sənəd-informasiya fondunun komplektləşdirilməsi zamanı ümumi sənəd kütləsinin miqdar göstəricisi



bilərik. (Bax: sxem-1).

M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın 2011-2012-ci illərə dair hesabatına istinadən qeyd edə bilərik ki, Milli Kitabxana fondunun komplektləşdirilməsinin son illərdəki vəziyyətinə nəzər saldıqda bir çox fərqlər və müqayisəli faktlar əldə etmək mümkündür ki, bu da kitabxanadakı fəaliyyətin günbəgün inkişafda olduğundan xəbər verir. Belə ki, 2011 və 2012-ci illər arasında müqayisə apardıqda aşağıdakı nəticəyə gəlirik. 2011-ci ildə fonda daxil olan dövrü mətbuat materiallarının ümumi sayı 113 nüsxə olduğu halda 2012-ci ildə bu göstərici 1166 olmuşdur. Rəsmi sənədlərin daxil olmasında 322 nüsxə artım, kitablarda 198 nüsxə artım, elmi əsərlərdə 55 nüsxə artım müşahidə olunmuşdur.

Qlobal informasiya məkanının əsas meyarını təşkil edən elektron sənədlərin və digər əlaqədar resursların (məsələn: bibliografik məlumat bazaları, elektron kataloqlar, web-saytlar və s.) əsas komplektləşdirmə mənbəyi isə bilavasitə internet resursları hesab edilir. Bu texnologiyadan istifadə etdikdə tez-tez yeniləşdirilən, əlavələr edilən və pulsuz yayılan elektron sənəd növlərinin komplektləşdirilməsi əlverişli olmur. İstənilən komplektləşdirmə üsulunda sənədlərin profilə uyğun olaraq dəqiq seçilməsi, oxucu sorğusunun və tələbatının dərindən öyrənilməsi ilə bağlıdır. İstər ənənəvi, istərsə də elektron kitabxanaların vacib problem-

landırılır:

1. Müraciət (axtarış, istifadə) üçün çoxlu sayda elektron informasiyalar təqdim olunur, onların adları və sayı sürətlə artır. Buna görə də seçmədə səhvlərin olması ehtimalı artır;

2. Uzaqlaşdırılmış şəbəkə resursları getdikcə daha çox ikinci növ sənədlərlə təqdim olunur. Məsələn: referatlar, annotasiyalar, tezislər və s. Təcrübələr göstərir ki, referatların çox hissəsi əsasında ilkin nəşrin məzmun keyfiyyətini dəqiq müəyyən etmək çətinidir;

3. Sürətlə artan elektron resurslar tam şəkildə elektron variantda dərc edilir [5, 27].

Ümumilikdə qeyd edək ki, kitabxana resurslarının komplektləşdirilməsi sənəd axınına tələbatın yüksəldilməsinə, kitabxananın sənəd-informasiya potensialının ümumi həcmnin artırılmasına zəmin yaradaraq, Respublika üzrə kompüterləşdirilmiş kitabxana informasiya şəbəkəsinin yaradılması və inkişafı, metodik mərkəz olan M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının bu sahədəki fəaliyyət mexanizmi, modernləşdirilməsi, müasir informasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi və s. bu kimi problemlərin həlli bütövlükdə kitabxana-informasiya resurslarının komplektləşdirilməsi işinin yüksək səviyyədə inkişaf etdirilməsinə şərait yaradır.

**Ədəbiyyat**

1. Həsənov M. Kitabxana fondunun yaranması, formalaşması və idarə edilməsi: Dərs vəsaiti. – B.: BDU, 2004. – 143 s.
2. Xələfova S. Kitabxana fondunun formalaşması: ideyası, analizi və inkişafı //Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: elmi-nəzəri, metodiki və təcrübi jurnal, - 2010.- № 1.- S. 14-21
3. İsmayılov X.İ. Müasir dövrdə kitabxanaların metodik təminatının bəzi məsələləri // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: elmi-nəzəri, metodiki və təcrübi jurnal, 2012. –№ 12. -S.9-18.
4. İsmayılov X. İ. Kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsi: Dərslik. – Bakı : 2009. – 312 s.
5. Rüstəmov Ə; Mustafayeva N. Elektron kitabxanaların komplektləşdirilməsinin bəzi məsələləri // Kitabxanaşünaslıq, 2006. – № 1. S.21-31.
6. Столяров Ю.Н. Формирование библиотечного фонда: практ. пособие / Ю.Н. Столяров; МГУКИ. – Санкт-Петербург: Профессия, 2015. – 508 с.

Гаджи Гасымлы

Теоретические основы комплектования библиотечно-информационных ресурсов республики

Резюме

В статье теоретически затронуты вопросы формирования и комплектации библиотечно-информационных ресурсов, показана их сущность. Комплексный анализ основных методов, этапов и особенностей составления выполнен на примере Национального библиотечного фонда им. М. Ахундова.

Haji Gasimli

**Theoretical resources of completing the library-informational resources of the republic
Summary**

In the article the questions of forming and completing of library-information resources are theoretically mentioned, and their essence is shown. Comprehensive analysis of the main methods, stages and features of the compilation was made on the basis of the example of the National Library Fund named after M. Akhundov.